

УДК338.242

Сухорукова Мар'яна Олександрівна

аспірантка

Київський національний торговельно-економічний університет

Сухорукова Марьяна Александровна

аспирантка

Киевский национальный торгово-экономический университет

Sukhorukova Maryana

postgraduate

Kyiv national university of trade and economics

**ГЛОБАЛЬНА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ**

**ГЛОБАЛЬНАЯ ИНСТИТУАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР
ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ФИСКАЛЬНОЙ
ПОЛИТИКИ**

**GLOBAL INSTITUTIONALIZATION AS A FACTOR OF NATIONAL
FISCAL POLICY FORMATION**

***Анотація.** Процеси глобалізації охоплюють все більше сфер міждержавних відносин, змінюючи поступово форми складових глобальної системи регулювання. Поглиблення процесу інституалізації міжнародних економічних відносин є одним з яскравих проявів створення глобальної економічної системи у сфері податкової політики.*

У статті розглянуто процес глобальної інституалізації в цілому, розкриті основні аспекти та фактори, які впливають на формування національної фіскальної політики.

***Ключові слова:** глобальна інституалізація, міжнародні організації, національна фіскальна політика.*

Аннотация: Процессы глобализации охватывают все большие сферы межгосударственных отношений, изменяя постепенно формы составляющих глобальной системы регулирования. Углубление процесса институализации международных экономических отношений является одним из ярких проявлений создания глобальной экономической системы в сфере налоговой политики.

В статье рассмотрен процесс глобальной институализации в целом, раскрыты основные аспекты и факторы, которые влияют на формирование национальной фискальной политики.

Ключевые слова: глобальная институализация, международные организации, национальная фискальная политика.

Summary: Globalization covers more and more areas of international relations, gradually changing forms of global regulatory system components. The deepening process of international economic relations institutionalization is one of the vividest manifestations of the global economic system creation in the fiscal policy sphere.

The article describes the process of global institutionalization, its basic aspects and the factors that influence on the formation of national fiscal policy.

Key words: global institutionalization, international organizations, national fiscal policy

Прискорення глобалізаційних процесів у світовій економіці, насамперед – глобалізація бізнесу, інформаційна глобалізація, постійні зміни характеру і форм міжнародних економічних відносин, глобальна інституалізація створюють нові умови господарювання, які впливають на фінансову політику держав, в тому числі й фискальну.

Ще менш століття тому більша частина доходів фізичних та юридичних осіб утворювалася з внутрішніх джерел однієї окремо взятої

країни (національна приналежність до якої і була притаманна даним економічним суб'єктам), а зовнішньоекономічні угоди між різними державами не були достатньо стабільними та стійкими[1]. Через це податкова політика вважалася винятково внутрішньою економічною справою, а ступінь мобільності суб'єктів господарської діяльності та чинників виробництва був надто низьким. За таких обставин економічного розвитку практично не існувало необхідності міжнародної координації у податковій сфері.

Найпоширенішою формою глобальної інституалізації на сьогодні вважаються міжнародні організації. Вони є найбільш впливовими в сфері оподаткування, так як з другої половини ХХ ст. відігравали провідну роль в налагодженні ефективного співробітництва світового співтовариства з питань оподаткування[1].

Основними інструментами у діяльності міжнародних організацій вважаються модельні (типові) акти, які найчастіше розробляються спеціально створеними робочими органами, що об'єднують в своєму складі провідних фахівців у відповідній сфері з різних країн. Такий підхід сприяє обміну досвідом, адекватному врахуванню інтересів сторін та забезпечує високу якість відповідних норм.

Крім того, в модельних (типових) актах не лише закріплюються існуючі підходи, але і враховуються новітні розробки стосовно регулювання відповідної сфери відносин, що, в свою чергу, сприяє прогресивному розвитку.

Застосування модельних (типових) актів у сфері оподаткування країнами-членами міжнародного об'єднання сприяє гармонізації національних податкових законодавств шляхом усунення існуючих відмінностей та протиріч[2, с. 10].

Перевагою такого інструменту є те, що у процесі розробки актів участь більш розвинених у політичному, економічному і соціальному плані

країн-членів розглядається як форма надання технічної допомоги для менш розвинених партнерів. Особливо це стосується організацій, які об'єднують в своєму складі розвинені держави і держави, що розвиваються.

Але необхідно зауважити, що скільки б не застосовувались модельні (типові) акти міжнародних організацій, їх характер не змінюється, вони не створюють звичаю, а залишаються рекомендацією.

Таким чином сучасний процес глобальної інституалізації об'єктивно є продуктом інтеграції знань, які породжуються міжнародною бізнес-практикою, глобальною за своєю природою і національною за умовами реалізації. Тому важливим чинником, що впливає на розробку податкової політики, є вибір концепції економічного розвитку з врахуванням сучасних теорій, які формуються в епоху глобальної інституалізації.

На сьогодні в провідних країнах світу домінують дві протилежні моделі економіки, у кожній з яких оподаткування відіграє важливу, але не рівноцінну роль.

Неоконсервативні податкові теорії є найбільш ефективними для країн з ліберальною ринковою економікою (США, Великобританія, Ірландія) [3, с.40]. Дана модель характерна для країн, основною метою економічної політики яких є нарощування (відновлення) виробництва товарів, вихід і експансія на нові зовнішні ринки, зростання доходів населення за рахунок приватної ініціативи самих громадян. У рамках цієї моделі жорстко обмежується частка податкових вилучень (при відповідному обмеженні соціальних пільг і гарантій), надається широкий спектр податкових пільг для інвестицій у виробничому секторі, влада не прагне втручатися в регулювання приватнопідприємницької діяльності та утримується від надання особливих гарантій учасникам ринкових відносин (у вигляді мінімуму заробітної плати, гарантій від звільнень, виплати допомоги з безробіття, страхування вкладів у банках і т.д.). Основними цілями державної політики висуваються стабільність національної валюти,

всіляке заохочення експорту праці (товарів з високою часткою доданої вартості).

Отже, наслідком неоконсервативних перетворень економік цих країн стало те, що державу припинили розглядати як економічно активний господарюючий суб'єкт. Набагато нижчим став і рівень соціального захисту, який гарантує держава. Відповідно до цього порівняно низькі державні витрати не вимагають значних доходів бюджету, що надає можливість забезпечити відносно невисокий рівень податкового тягаря.

Друга модель - економіка соціально-ринкового типу – найбільшого поширення набула в континентальних країнах Європи, а саме в Німеччина, Франція, Італія, Швеція. Тут роль держави в економіці завжди була великою, відповідно великим є й рівень державних витрат[3,с.41]. Головним джерелом доходів держави при цьому стають податкові надходження. Тому для країн з економікою соціального спрямування характерним є вищий рівень оподаткування суб'єктів господарювання. Високий рівень податкового навантаження є платою за активну регулюючу роль держави, за високий рівень соціальних гарантій суспільству.

У своїй економічній політиці країни вибудовують наступну ієрархію пріоритетів: пріоритети «першої категорії» - підтримка високого платоспроможного споживчого попиту, забезпечення зайнятості і скорочення нерівності в розподілі доходів, і пріоритети "другої категорії" - підтримка високої частки експорту товарів і послуг, експансія на світовому ринку капіталів, розробка і проведення цілеспрямованої структурної політики[4, с.170].

Слідуючи таким пріоритетам, держави визначають цілі та засоби національної податкової політики, серед яких:

- високі ставки податків, за допомогою яких забезпечується обмеження виробництва і переміщення доходів від багатших верств населення, які схильні надлишки своїх доходів вивозити за кордон, до

бідніших (збільшуючи таким чином їх платоспроможний попит, що направляється, в першу чергу, на продукти місцевого виробництва);

- застосування ПДВ, який менш обтяжливий для торговельних, спекулятивних операцій (з швидким грошовим оборотом) і особливо чутливий для «важких», матеріаломістких та капіталомістких виробництв;

- усунення податкових обмежень на міжнародну міграцію капіталів з метою контролю над інвестиційною політикою інших країн;

- застосування, для регулювання своїх податкових відносин з іншими країнами, модельної податкової угоди ОЕСР, яка вкрай сприяє саме країнам - експортерам капіталу;

- високі норми і ставки соціальних податків з метою підтримки системи соціального страхування та забезпечення [5, с. 324].

Відповідно, що при можливості проведення радикального реформування податкових систем у країнах із соціально орієнтованою економікою неможливе без настільки ж радикального скорочення державних витрат. І навряд чи цивілізоване суспільство в континентальних європейських країнах погодиться пожертвувати стабільною соціальною політикою в очікуванні можливих майбутніх результатів податкових реформ.

Національна фіскальна політика в нинішніх умовах прагне поєднати в собі дві взаємовиключні концепції: по-перше, низький рівень оподаткування, що стимулює підприємців, але одночасно скорочує в короткостроковій перспективі доходи держави; а по-друге – активну регулюючу роль держави та високий рівень соціального захисту населення, який вимагає значних державних видатків[6, с.215].

Таким чином, наша держава одночасно намагається слідувати двом протилежним концепціям, що навряд чи може забезпечити ефективне і стабільне економічне зростання.

Хоча вибір концепції нашою країною є очевидним, так як обираючи європейський вектор інтеграції, Україна має враховувати спільні риси податкових систем країн ЄС. Так як країни ЄС мають економіку соціально-ринкового типу, то й показник частки податкових доходів у ВВП є високий в порівнянні з іншими країнами у міжнародній практиці та складає близько 50% (табл.1).

Таблиця 1

Частка податкових доходів у % до ВВП

Країни / Роки	2010	2011	2012	2013	2014
Чилі	19,53	21,23	21,48	19,98	19,81
Чехія	32,55	33,35	33,83	34,25	33,46
Данія	45,32	45,37	46,39	47,6	50,88
Фінляндія	40,78	42,03	42,67	43,74	43,85
Франція	41,57	42,86	44,12	45,03	45,21
Німеччина	34,97	35,69	36,38	36,52	36,13
Ісландія	33,32	34,40	35,18	35,94	38,66
Італія	41,83	41,88	43,87	43,88	43,63
Корея	23,39	24,15	24,78	24,29	24,60
Люксембург	38,06	37,86	38,76	38,42	37,78
Нова Зеландія	30,57	30,88	32,37	31,37	32,36
Норвегія	41,91	42,04	41,51	40,49	39,07
Іспанія	29,90	31,31	32,14	32,70	33,19
Швеція	43,22	42,50	42,56	42,84	42,69
Туреччина	26,19	27,83	27,63	29,26	28,71
Великобританія	32,79	33,58	33,04	32,93	32,57
США	23,17	23,56	24,05	25,40	26,00
ОЕСР – середнє значення	32,78	33,29	33,79	34,15	34,44

Джерело: складене автором на основі [7]

Серед розвинених країн світу найвищий податковий тиск спостерігається у Данії – 50,88% до ВВП, Швеції – 42,69% при середньому значенні 34,44%. Найнижчий податковий тиск у Кореї – 24,6% та США – 26%. Біля середнього значення знаходяться Чехія та Нова Зеландія.

В умовах глобальної інституалізації відбувається певна гармонізація фіскальних систем і фіскальної політики, відбувається уніфікація фіскальних систем різних країн, що вимагає узгодження основних

показників та механізмів фіскальних систем, фіскального права різних країн, вирішення проблем подвійного оподаткування та оподаткування інвестиційної діяльності.

Глобальна інституалізація в рамках ОЕСР демонструє, що в державному регулюванні податки стали грати якісно нову роль, тобто в податку з'явилася зовнішня функція. Нову функцію податків можна характеризувати як інтеграційну функцію, спрямовану на регулювання зовнішньоекономічних і зовнішньоторговельних операцій. Податки стають одним з інструментів формування єдиного економічного простору для держав, пов'язаних господарськими, регіональними та політичними інтересами.

У світовій практиці яскравим прикладом гармонізації фіскальних систем можна вважати досвід країн – учасниць Європейського Союзу. Гармонізація фіскальних систем між країнами – членами ЄС почалася з уніфікації непрямого оподаткування. Була уніфікована система податку з обороту в єдиний податок – податок на додану вартість. Встановлена єдина мінімальна ставка ПДВ у розмірі 15% і пільгова – 5% [8, с.48]. У середині Євросоюзу діє порядок збору ПДВ, за яким податок стягується в країні – виробнику товару.

Наступним важливим напрямком інтеграції фіскальних систем в умовах глобалізації є уніфікація прямого оподаткування шляхом встановлення єдиного механізму обчислення, єдиних ставок, висновків багатосторонніх і двосторонніх угод про усунення подвійного оподаткування.

У зв'язку з уніфікацією непрямих і прямих податків визначаються нові підходи до розробки національних фіскальних законодавств. Насамперед у цих умовах значних змін потребує механізм стягування непрямих податків. Без гармонізації ставок податку на додану вартість та митних зборів неможливо здійснити уніфікацію фіскальних систем.

Такі заходи свідчать про створення нових структур в економіці глобалізованого світу. Разом з тим, поступово зазнають змін механізми оподаткування в частині визначення бази оподаткування, ставок податку та надання податкових пільг, визначення амортизації, перенесення збитків і порядку обчислення податків на доходи і майно.

Ретроспективний аналіз динаміки податкової системи в Україні відображає її специфіку, недосконалість та наявність гострого дисбалансу відносин між державою і платниками податків.

Досить гостро дисбаланс податкової системи проявились ще з початком фінансово-економічної кризи. "Падіння попиту на цільових ринках, неконтрольоване збільшення вартості базових ресурсів, хаос на валютному ринку поставили на межу виживання цілі галузі, які є бюджетоутворюючими", зазначається у звіті "Ukraine: TaxPolicySnapshot 2009". У висновках звіту відзначено, що дисбаланснаціональної податкової системи створюють нерівномірне податкове навантаження на різні категорії платників і, як результат, призводять до зростання тіньового сектору економіки, ухилення від оподаткування, зменшення податкових надходжень. Як показують результати проведеного дослідження, 81% опитаних компаній, що працюють в Україні, констатували значне погіршення ситуації у сфері оподаткування[9, с. 140].

На сьогоднішній час ситуація дещо змінилась. За результатами звіту Світового Банку (СБ) «DoingBusiness 2014» спостерігається покращення та незначні позитивні зрушення в Україні, яка у рейтингу зайняла 112 місце серед 189 країн, піднявшись на 28 позицій, порівняно з попередніми роками[10].

Але незважаючи на даний факт, ключовими проблемами системи оподаткування, що заважають розвитку економіки, та бізнесу зокрема, залишаються: нестабільність податкового законодавства, його неопрацьованість та неузгодженість, відсутність прозорих і стабільних

"правил гри". «В ході опитування 87% респондентів позитивно поставилися до ідеї запровадження в Україні моделі партнерських взаємин між податковими органами та платниками податків, однак тільки 3% вірять у те, що це можливо в найближчі 2-3 роки» [10].

Отже, об'єктивний і неупереджений погляд наведеного вище підтверджує загострення дисбалансу податкових відносин та доводить необхідність інституційних змін в українській системі оподаткування. З даних позицій для забезпечення економічного зростання та усунення негативного впливу існуючого дисбалансу в податковій сфері необхідно здійснити відповідні інституційні перетворення.

Виходячи з функцій інституційного механізму оподаткування можна стверджувати, що головним завданням повинно бути створення оптимальних податкових інститутів, які не стримуватимуть розвиток суб'єктів господарювання, а будуть забезпечувати надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

Сам процес податкового реформування необхідно скоротити до максимально короткого терміну [9,с.142]. Якщо врахувати, що законотворчий період скоротити практично неможливо, адже існує визначена процедура, тому всі підготовчі роботи можна перенести на підготовчий період, здійснюючи нормативне і документальне забезпечення, методичні і консультаційні заходи ще на стадії підготовки реформи.

На початку трансформаційного періоду інституалізація процесу формування податкової системи України полягала в необхідності створення Державної фіскальної служби (ДФС) як організаційно-правового механізму. Її головною метою було забезпечення поступового переходу до ринкової економіки та ринкових методів адміністрування податків шляхом відмови від радянських зразків оподаткування громадян за місцем роботи. Відповідно до цих завдань визначалася організаційна

структура органів ДФС, її повноваження, функції, організація та контроль за дотриманням визначеного законом порядку справляння податків, зборів та обов'язкових платежів.

Але враховуючи глобальні інституційні зміни, функції, які виконує ДФС на сьогодні, вимагають вдосконалення. Необхідним є створення підрозділу в рамках ДФС, метою якого буде відслідковування, аналіз та імплементація нових норм з врахуванням зовнішніх умов щодо здійснення податкових відносин між вітчизняними та зарубіжними учасниками [11].

Отже, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в сучасних умовах національна податкова політика більше не є недоторканим атрибутом державного суверенітету, вона – складова глобальних процесів, які відбуваються в системі світогосподарських зв'язків. Гармонізація фіскальних систем в рамках глобальної інституалізації є складним і тривалим процесом, який передбачає уніфікацію непрямого і прямого оподаткування, гармонізацію фіскального законодавства, розробку єдиної системи класифікації податків, створення різних міжнародних інститутів та організацій, що будуть займатись безпосередньо питаннями фіскальних відносин. Тому тільки податкова стратегія компромісного підходу в сфері міжнародної податкової координації може бути гарантом успіху національної фінансової системи в новому столітті.

Література:

1. Кучерова І.М. Сучасні тенденції розвитку систем оподаткування доходів тнк / І. М. Кучерова [Електронний ресурс]. -2012.- Режим доступу:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1023&p=1>

2. Селезень П.О. Міжнародно-правове співробітництво державу сфері оподаткування / П.О. Селезень //Автореферат дисертації кандидата юридичних наук: 12.00.11/ КНУ ім. Т. Шевченка.- 2010. - 24 с.

3. Гацька Л.П., Журавський В.Л. Чинники формування податкової політики України в умовах глобалізації / Л.П. Гацька, В.Л. Журавський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.- 2005.- №80.- С.40-42
4. Ульянов К. Є. Податкова політика держави як фактор забезпечення конкуренції на внутрішньому ринку / К. Є. Ульянов // Вісник Хмельницького національного університету.-2011.-№ 6.- с. 168-172
5. Аронов А. В. Налоговая политика и налоговое администрирование / А.В. Аронов, Л.Н. Кашин// .- Москва.- 2010.-С.576
6. Лук'яненко Д.Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія/За ред.. Д.Г.Лук'яненка.-КНЕУ.-2001-с.538
7. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm>
8. Сисоєва, Л. Ю. Наближення української системи оподаткування ПДВ до європейських стандартів / Л. Ю. Сисоєва // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. - № 7/8. – С. 45-52.
9. Крушельницька Т.А. Інституціалізація податкової системи України на синергетичних засадах/ Т.А Крушельницька// Вісник Національної академії державного управління.- 2011.- № 2.-С.138-144
10. World bank group Doing business [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>
11. Офіційний портал ДФС Історія української державності: етапи становлення податкової служби України[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/57022.html>